

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/76-21>
УДК 338.24

Павленко О.М.

кандидат економічних наук,
докторант кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Pavlenko Oleksiy

PhD in Economics,
Doctoral Student of the Department of Global Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО СТАНУ

IMPLEMENTATION OF GOVERNMENT PROGRAMMES FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN MARTIAL LAW AND POST-WAR PERIOD

Розвиток аграрної галузі – один з основних аспектів діяльності держави в умовах воєнного стану. Аграрна галузь – джерело продовольства, сфера, де залучена велика кількість трудових ресурсів, а також важливе джерело експортної продукції. В умовах повномасштабної війни її стан є негативним, тому запроваджуються державні програми розвитку аграрної галузі, які спрямовані на покращення її стану в умовах воєнного та повоєнного стану. Мета статті – провести аналіз сучасного стану аграрної галузі в умовах воєнного стану, розглянути особливості державних програм розвитку аграрної галузі, які впроваджуються під час повномасштабної війни та спрямовані на її повоєнний розвиток, визначити проблеми та перспективи їх впровадження. У статті використовуються наукові джерела, які наразі є актуальними, нормативно-правові акти, аналітичні дані тощо, які містять інформацію стосовно досліджуваного питання. Стаття має теоретичний та аналітичний характер та спрямована на виявлення основних аспектів, проблем та протиріч, і способів їх вирішення. У першу чергу, розглянуто особливості актуального стану аграрної галузі під час повномасштабної війни. Визначено проблеми, з якими стикається аграрна галузь під час воєнного стану, причини виникнення цих проблем та їх наслідки. Виокремлено основні напрями запровадження державних програм з метою розвитку аграрної галузі. Розглянуто приклади програм до кожного з напрямів та особливості їх реалізації. Визначено проблеми реалізації цих програм та способи вдосконалення їх реалізації. Отримані результати свідчать про те, що більшість з цих програм не враховують особливостей розвитку аграрної галузі у повоєнний період, тому надано рекомендації із врахуванням даного аспекту. Отримані результати можуть бути використані в інших дослідженнях, присвячених даному питанню, а також для розробки шляхів вдосконалення реалізації державних програм, які спрямовані на забезпечення розвитку аграрної галузі за сучасних умов.

Ключові слова: аграрна галузь, воєнний стан, повоєнний період, державні програми, фінансова підтримка, гранти.

The development of the agricultural sector is one of the main aspects of the State's activities under martial law. The agrarian sector is a source of food, a sphere where a large number of labour resources are involved, and an important source of export products. In the context of a full-scale war, its condition is negative, and therefore, state programmes for the development of the agricultural sector are being introduced, which are aimed at improving its condition in the conditions of martial law and post-war. The purpose of the article is to analyse the current state of the agrarian sector under martial law, to consider the specific features of the State programmes for the development of the agrarian sector implemented during a full-scale war and aimed at its post-war development, and to identify the problems and prospects for their implementation. The article uses scientific sources that are currently relevant, regulatory legal acts, analytical data, etc. containing information on the issue under study. The article is theoretical and analytical in nature and is aimed at identifying the main aspects, problems and contradictions, and ways to resolve them. First of all, the article considers the peculiarities of the current state of the agricultural

sector during a full-scale war. The author identifies the problems faced by the agrarian sector during martial law, the causes of these problems and their consequences. The main directions of implementation of state programmes for the development of the agrarian sector are highlighted. Examples of programmes for each of the directions and peculiarities of their implementation are considered. The problems of implementation of these programmes and ways to improve their implementation are identified. The results obtained show that most of these programmes do not take into account the peculiarities of the development of the agricultural sector in the post-war period, and recommendations are made with this aspect in mind. The results obtained can be used in other studies on this issue, as well as to develop ways to improve the implementation of state programmes aimed at ensuring the development of the agrarian sector in modern conditions.

Keywords: *agricultural sector, martial law, post-war period, state programmes, financial support, grants.*

Постановка проблеми. Під час повномасштабної війни актуальним питанням діяльності держави стає розвиток аграрної галузі. За сучасних умов стан розвитку сільського господарства в Україні не є позитивним: внаслідок повномасштабної війни знищено велику кількість фермерських господарств, заміновано поля та сади, знищено зерносховища тощо. Крім того, негативним є стан експорту продукції аграрної галузі до інших держав у зв'язку зі складнощами у роботі морських портів та залізниць, які спричинені саме війною. Розвиток аграрної галузі є стратегічно важливим для України за сучасних умов, оскільки це – ключовий фактор забезпечення економічного розвитку держави та її продовольчої безпеки. Для забезпечення розвитку аграрної галузі наразі розробляється чимало державних програм, які спрямовані на вирішення низки важливих питань в умовах воєнного та повоєнного стану. Зокрема, це заходи з підтримки аграріїв, забезпечення їх фінансової підтримки, стимулювання розвитку аграрної галузі, заходи із вдосконалення способів вирощування сільськогосподарських культур та забезпечення їх ефективності тощо. Ці програми розробляються на державному рівні та поступово реалізуються в умовах повномасштабної війни. Однак, впровадження цих програм наразі не є достатнім, про що свідчить негативний стан розвитку аграрної галузі станом на сьогодні. Тому виникає потреба у вдосконаленні державних програм розвитку аграрної галузі та їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку аграрної галузі в умовах повномасштабної війни розглядається багатьма українськими науковцями. Так, Д.В. Халізів проаналізував розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану, зазначивши основні проблеми, з якими стикається Україна [1]. Окрім цього, А. Костирко та Д. Литвинова дослідили основні аспекти адаптації аграрного сектору економіки України під час війни у контексті світової продовольчої безпеки [2]. М.В. Негрей, А.А. Тараненко та І.С. Костенко проаналізували особливості аграрного сектору

в умовах війни, визначивши основні проблеми та перспективи його розвитку [3]. Р.І. Шевченко-Перепьолкіна розглянула основні проблеми аграрного бізнесу в умовах воєнного стану [4]. І. Петрів, А. Солдатова та Ю. Корнеєв дослідили особливості впровадження стратегій державного управління сільським господарством в умовах воєнного стану [5]. Окремі аспекти державної підтримки розвитку аграрної галузі під час війни дослідила Т.В. Курман, визначивши основні аспекти фінансової підтримки, яка має місце у контексті аграрних відносин [6]. І.В. Макалюк, Т.О. Кашпуренко та М.О. Баранніков провели аналіз фінансово-інвестиційних аспектів становища підприємств аграрного сектору України під час повномасштабної війни [7]. Разом з тим, у наукових колах поки недостатньо вивчено питання того, яким чином реалізуються державні програми розвитку аграрної галузі за сучасних умов.

Мета статті: провести аналіз сучасного стану аграрної галузі в умовах воєнного стану, розглянути особливості державних програм розвитку аграрної галузі, які впроваджуються під час повномасштабної війни та спрямовані і на її повоєнний розвиток, визначити проблеми та перспективи їх впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що стан аграрної галузі під час повномасштабної війни характеризується багатьма проблемами. Серед них можна зазначити наступні [1]:

- значні витрати, які відчуває галузь та окремі підприємства, спричинені руйнуванням виробничих потужностей, фактичною зупинкою інвестиційних проєктів, скороченням попиту населення, зруйнованою транспортною інфраструктурою тощо;
- суттєві пошкодження земель сільськогосподарського призначення та втрата доступних посівних площ, внаслідок чого знижується обсяг виробництва аграрної продукції;
- непридатність значних масивів земель до використання внаслідок їх пошкодження та мінування;
- зростання собівартості сільськогосподарської продукції у результаті зростання цін на добрива, паливо та насіння;

- втрата поголів'я тварин внаслідок фізичного знищення аграрних підприємств;
- істотні руйнування усіх об'єктів аграрної інфраструктури: сільськогосподарської, транспортної, складської, енергетичної, переробної промисловості.

Відповідним чином, відбувається помітне погіршення стану аграрної галузі. В умовах економічної нестабільності значні руйнування та втрати, спричинені повномасштабною війною, не можуть бути компенсовані у повній мірі. Окрім цього, землі, які наразі перебувають під окупацією або на лінії зіткнення, наразі не можуть бути відновлені, а їх повенне відновлення буде вимагати суттєвих витрат. Наразі зменшуються обсяги посівів, зменшуються площі земель, які використовуються в аграрному виробництві, також підприємства не забезпечені у повній мірі аграрною технікою та іншими необхідними ресурсами. Тому неможливість у повній мірі використовувати значні сільськогосподарські землі та потужності підприємств стає причиною погіршення стану аграрної галузі [4].

Суттєвою також є проблема скорочення експорту сільськогосподарської продукції. Цьому сприяють не лише логістичні проблеми, але й скорочення виробництва аграрної продукції. Як наслідок, виникає загроза появи

додаткових економічних проблем, оскільки аграрна продукція є основою експорту України та основою її економічного зростання.

Для покращення сучасного стану розвитку аграрної галузі та для вирішення проблем, окреслених вище, наразі здійснюється низка заходів, а саме (Рис. 1):

У контексті вдосконалення законодавства, яке передбачає розвиток аграрної галузі, на сьогодні в Україні вносяться зміни до чинних нормативно-правових актів. Зокрема, це Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», до якого внесено зміни наступного характеру: забезпечення фінансової підтримки аграріїв, забезпечення аграріїв усіма необхідними ресурсами, запровадження податкових пільг та спрощення бюрократичних процедур; підтримка експорту аграрної продукції тощо [8]. Ці зміни забезпечують надання державної підтримки аграріям та регулюють реалізацію державних програм підтримки розвитку аграрної галузі.

Крім того, розробляються та реалізуються державні програми, які спрямовані на забезпечення фінансової підтримки розвитку галузі. Зокрема, реалізується програма «Доступні кредити 5–7–9%», яка спрощує отримання кредитів аграрними виробниками. З початку 2023 р. (станом на

Рис. 1. Заходи з метою забезпечення державної підтримки розвитку аграрної галузі

Джерело: сформовано автором

листопад 2023 року) за цією програмою профінансовано 9 тис. агропідприємств на суму 34,8 млрд грн. Також надаються гранти на вирощування окремих сільськогосподарських культур – у рамках урядової грантової підтримки малого та середнього бізнесу, яка була запроваджена 1 липня 2022 року. Окрім цього, передбачається надання державної підтримки аграріям, які використовують меліоративні землі, що передбачає надання коштів аграріям для того, щоб компенсувати витрати, які спричинені вирощуванням культур на меліоративних землях [9].

Наступна група програм, які реалізуються, це державні програми, спрямовані на стимулювання розвитку галузі шляхом стимулювання діяльності підприємців. Прикладом такої програми є Державна програма підтримки бізнесу «Робота», яка передбачає стимулювання аграріїв шляхом надання грантової підтримки, завдяки чому вони можуть розвивати власну справу у складний воєнний період, і при цьому забезпечувати безперервне функціонування власного агробізнесу, створювати робочі місця та сплачувати податки державі. Наступна програма – «Грантова підтримка для мікро- та малих виробників аграрної продукції», яка була затверджена сільськогосподарською організацією ООН (ФАО). Ця програма спрямована на те, аби надати інвестиційну грантову допомогу мікро- та малим виробникам аграрної продукції та іншим організаціям, які розташовані у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій (частково) областях. Бюджет програми – 14,3 млн євро. Ця програма передбачає сприяння комплексному розвитку аграрного виробництва у межах цих регіонів шляхом надання інвестиційних грантів аграріям. Крім того, здійснюється у рамках підтримки з боку ЄС, тому передбачає не лише розвиток виробництва у контексті збільшення обсягів, але й у контексті забезпечення сталого розвитку аграрної галузі [6]. Надання грантів та інвестицій не відповідає реальним потребам у фінансуванні аграрної галузі, тому реалізовані програми на сьогодні не є у повній мірі ефективними.

Також у даному контексті реалізуються державні програми, які передбачають стимулювання створення та розвитку сімейного фермерського господарства без створення юридичної особи. У такому випадку передбачається надання можливості компенсації єдиного соціального внеску сімейним фермерським господарствам. Запроваджуються також програми, які передбачають надання матеріальної (нефінансової) допомоги фермерським

господарствам. Це стосується програми з надання насіння ярих культур (пшениці, ячменю, гороху) для підтримки малих фермерів у прифронтових областях. Програма реалізується Державним аграрним реєстром у рамках допомоги з боку Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО).

Впродовж років здійснювались дослідження щодо особливостей впливу державної політики на аграрний сектор економіки. Попередньо було виявлено, що державна політика має бути спрямована більше на підтримку, ніж на регулювання. З'ясовано, що державна підтримка повинна фокусуватися на якісних показниках у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки це сприятиме стабільності та розвитку аграрних підприємств більш ефективно [10].

Державні програми, які наразі реалізуються з метою забезпечення розвитку аграрної галузі, стосуються переважно її розвитку в умовах воєнного стану та спрямовані на те, аби вирішити існуючі проблеми. Проте, вони не враховують розвиток аграрної галузі в умовах повоєнного часу. Тому варто надати наступні рекомендації стосовно вдосконалення даних категорій програм із врахуванням повоєнного розвитку аграрної галузі:

- надання фінансової допомоги аграрним підприємствам, які перебувають на лінії фронту або на деокупованих територіях – з метою стабілізації їх стану та створення капіталу для повоєнного розвитку;
- інвестиції у розвиток малих та середніх аграрних підприємств та стартапів на деокупованих територіях;
- державні програми з впровадження інновацій у розвиток аграрної галузі;
- державні програми, які передбачають впровадження нових культур та способів виробництва в аграрній галузі тощо.

Висновки. Отже, в умовах повномасштабної війни стан розвитку аграрної галузі є негативним. Усе це зумовлює необхідність запровадження державних програм, які спрямовані на забезпечення розвитку аграрної галузі за таких складних умов. Програми, які наразі впроваджуються, передбачають надання фінансової підтримки аграріям, інвестування у розвиток аграрних підприємств, надання матеріальної підтримки аграріям тощо. Однак, враховують лише поточний стан аграрної галузі, у більшості не будучи спрямованими на її повоєнний розвиток. Для їх вдосконалення важливо забезпечити державні програми з фінансової допомоги аграріям на прифронтових та деокупованих територіях, інвестування у розвиток малих та

середніх підприємств на деокупованих територіях, впровадження інновацій, вирощування нових культур та запровадження нових методів виробництва. Ці програми мають

бути закріплені на законодавчому рівні, тим самим зможуть створити умови для успішного розвитку аграрної галузі як під час воєнного стану, так і у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Халізів Д.В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 79. Т. 1. С. 286–290. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/56861>
2. Костирко А., Литвинова Д. Адаптація аграрного сектору економіки України під час війни та світова продовольча безпека. 2022. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12062/1/8-10.pdf>
3. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474>
4. Шевченко-Перепьолкіна Р.І. Проблеми аграрного бізнесу під час воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 66. С. 87–92. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/66_2022/18.pdf
5. Петрів І., Солдатова А., Корнєєв Ю. Стратегії державного управління в умовах воєнного стану: особливості для сільського господарства. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2024. № 5. URL: <https://www.ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/76>
6. Курман Т.В. Аграрні відносини у сфері фінансової підтримки агробізнесу: новели і проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/47.pdf>
7. Макалюк І.В., Кашпуренко Т.О., Баранніков М.О. Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280>
8. Верховна Рада України. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
9. НІСС. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-v>
10. Вакуленко В.Л. Особливості впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21 (1). С. 35–37. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/9.pdf

References:

1. Khalizov, D.V. (2023). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu [Development of the agricultural sector of the economy under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 79 (1), pp. 286–290. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/56861>
2. Kostyrko, A. & Lytvynova, D. (2022). Adaptatsiia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy pid chas viiny ta svitova prodovolcha bezpeka [Adaptation of Ukraines agricultural sector during the war and global food security]. Available at: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12062/1/8-10.pdf>
3. Kurman, T. V. (2023). Ahrarni vidnosyny u sferi finansovoi pidtrymky ahrobiznesu: novely i problemy pravovoho zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu [Agrarian relations in the field of financial support for agribusiness: novelties and problems of legal support under martial law]. *Elektronne nauкове vydannia “Analitichno-porivnialne pravoznavstvo” – The electronic scientific publication Analytical and Comparative Jurisprudence*. Available at: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/47.pdf>
4. Makaliuk, I. V., Kashpurenko, T. O. & Barannikov, M. O. (2023). Stanovyshche pidpriemstv ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny: finansovo-investytsiini aspekty [The Situation of Ukrainian Agricultural Enterprises in the Context of War: Financial and Investment Aspects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 49. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280>
5. Nehrei, M., Taranenko A., Kostenko I. (2022). Ahrarnyi sektor Ukrainy v umovakh viiny: problemy ta perspektyvy [Ukraines agricultural sector at war: problems and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 40. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474>
6. NISS (2023). Kliuchovi polityky ta zakhody dlia pidtrymky ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Key policies and measures to support Ukraines agricultural sector under martial law]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-v>

7. Petriv, I., Soldatova, A. & Kornieiev, Yu. (2024). Stratehii derzhavnoho upravlinnia v umovakh voiennoho stanu: osoblyvosti dlia silskoho hospodarstva [Strategies of public administration under martial law: specifics for agriculture]. *Ekonomichnyi visnyk Prychornomia – Economic Bulletin of the Black Sea Region*. vol. 5. Available at: <https://www.ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/76>
8. Shevchenko-Perepolkina, R. I. (2022). Problemy aharnoho biznesu pid chas voiennoho stanu [Problems of agricultural business during martial law]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, vol. 66, pp. 87–92. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/66_2022/18.pdf
9. Verkhovna Rada Ukrainy.(2004). Zakon Ukrainy “Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy” [Law of Ukraine ‘On State Support of Agriculture of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
10. Vakulenko V. L. (2018). Osoblyvosti vplivu derzhavnoi politiki na rozvitok agrarnogo sektoru ekonomiki [Peculiarities of state policy influence on the development of the agricultural sector of the economy]. *Naukoviy visnyk Uzghorodskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Mizghnarodni ekonomichni vidnosini ta svitove gospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International economic relations and world economy*, vol. 21 (1), pp. 35–37. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/9.pdf